

Халықаралық қатынастар факультетінде араб тілін деңгейлеп оқытудың ерекшеліктері

3. Әбідін
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.

Білім саласы макро жүйе ретінде әртүрлі білім жүйесінің жиынтығынан тұрады, сол жиынтықтың ішінде тілдік білім жүйесі де бар.

Университетіміздің соңғы жылдары әлемдік оқыту жүйесіндегі ең заманауи деп танылып отырған кредиттік жүйеге көшуі, қазіргі тілдік білім саласының қызметі, динамикалы дамуы, күрделілігі оқытушылар мен шәкірттер алдына жаңа да үлкен міндеттер қойып отыр, бұл – уақыт талабы.

Факультетімізде халықаралық қатынастар және аймақтану мамандықтары бойынша 2(екі) шет тілі оқытылады, шығыс тілдері бұрын 2-ші тіл ретінде оқытылып келсе, соңғы жылдары 1-ші шетел тілі қатарында оқытылуда. 2-ші шет тілі ретінде шығыс тілдері 2 курста 6 кредит және 3-курста 5 кредитпен оқытылады.

Халықаралық қатысым тілдерін – оның ішінде шығыс тілдерін үйренуге сұраныстың өсуіне ықпал етіп отырған жағдайлар:

- 1) қоғамдық үдерістердің ғаламдануы;
- 2) білім саласындағы мемлекетаралық интеграция;
- 3) шетелде сапалы білім алу; (тілдерді білу қазіргі білімнің маңызды көрсеткіші болып саналады)

Қоғамдық өмірдің барлық саласында интеграциялық үдеріс жүріп жатқан еліміздің қазіргі даму кезеңінде тілдік білім маңызды медиум ретінде көрінеді және тұлғаның санасын қалыптастырады, қоғамда әлеуметтік – мобильді қабілетін қалыптастырады, ашық ақпараттық – кеңістікке еркін шығуын қамтамасыз етеді.

Кредиттік технология жүйесі бойынша шет тілдерін оқытуға бөлінетін аудиториялық сағат саны әлдеқайда азайды да студенттің өз бетінше ізденуіне қойылатын талап барынша күшейді. Шығыс тілін (біздің жағдайда араб тілін) енді ғана бастаған студенттің өз бетінше ізденуі үшін де алғашқы білім мен білік дағдылары қажет екені белгілі. Университетке келген шәкірт батыс тілдерінің бірін белгілі бір дәрежеде – бастапқы немесе орта деңгейде меңгеріп келеді де, сол тілді университетте одан әрі тереңдете игеруді мақсат етсе, сондай-ақ, ол орта мектепте батыс тілдерінің бірін оқып келіп, университетте екінші бір батыс тілін үйренуді бастаса да, бұған дейін игерген тілі ол үшін айтарлықтай мәні бар басқыш бола алады. Мыс: студент орта мектепте неміс немесе француз тілін оқып келген болса да, университетте ағылшын тілін үйренуді бастау үшін латын жазуын білуінің өзі (ортақ ұқсас лексиканы, кейбір грамматикалық категорияларды т.б. айтпағанның өзінде) оған алғашқы басқышты оңайлатады. Орта мектепте батыс тілдерінің бірін оқыған, ал университетте шығыс тілін үйренуді мақсат еткен шәкірт үшін бұған дейін игерген білім мен білік дағдылары ондай басқыш бола алмайды, ол тіл

үйренуді әліпбиден бастайды. Сондықтан да мемлекеттік стандарт, оқу жоспары тәрізді құжаттарда шығыс тілдеріне белгіленетін кредиттер санын белгілеуде осы мәселелер ескерілгені дұрыс.

Типтік оқу бағдарламасында мамандану елінің шет тілі ретінде араб тілін оқытудың мақсаты:

- араб әдеби тілінің фонетикасы, графикасы және грамматикасы бойынша білім негізін қалау;

- араб тілінде оқып түсіну, тыңдап түсіну, жазу және сөйлеу дағдыларын қалыптастырып, дамыту;

- игерілген лексика мен өтілген лексикалық-грамматикалық материалдар аясында мамандыққа қатысты әртүрлі мәселелер мен қоғамдық-саяси, экономикалық, елтанымдық т.б. тақырыптарды қамтитын орташа қиындықтағы түпнұсқа мәтіндерді оқып түсінуге және аударуға қажет дағдылар қалыптастыру;

Аталған мақсат пәнді игеруде мынадай міндеттер жүктейді:

- араб тілінің фонетикалық жүйесімен танысу және араб графикасын меңгеру;

- араб тілінің морфологиялық, сөзжасамдық құрылысының негіздерін игеру;

- араб тілінің кейбір синтаксистік мәселелерімен танысу және маңызды қағидаларды игеру;

- арабша сауатты оқу, жазу дағдыларына қол жеткізу; түрлі тақырыпта мәтіндер оқып, олардың мазмұнын түсіну және әңгімелеу;

сөздікпен сауатты жұмыс істей білу, араб тілінен қазақ, орыс тілдеріне немесе қазақ, орыс тілдерінен араб тіліне ауызша және жазбаша аудару білу;

лексикалық қор қалыптастыру; жалпы тұрмыстық және мамандыққа қатысты – қоғамдық-саяси, экономикалық, дипломатиялық т.б. салалар бойынша терминдермен танысу, оларды игеру.

- таныс тақырып аясында әңгіме өрбіту;

- араб ауызекі сөйлеу тілінің негізгі ерекшеліктерімен танысу, тыңдап түсіну және сөйлеу дағдыларын игеру - деп көрсетілген.

Кредиттік жүйе шығыс тілдерін оқытудың мақсаты мен міндеттерін, қалыптасқан әдіс-тәсілдері мен оқу құралдарын да қайта қарауды күн тәртібіне қойып отыр. Біз қарастырып отырған жағдайда, яғни халықаралық қатынастар факультетінде араб тілін 1-ші және 2-ші тіл ретінде оқытудың мақсаты - болашақ мамандардың аталған тілде сөйлеу дағдыларын және өз мамандығы аясында қажетті материалдарды оқып, тыңдап түсіну дағдыларын игеруі алдыңғы кезекке шығарылуы тиіс. Ал сауатты жазу машығын қалыптастыруды кейінгі мақсат ретінде қарауға тура келеді. Себебі, белгілі бір тілде, тіпті, ана тілінде сауатты жазу – ұзақ жылдар бойы тиянақты ізденіспен қалыптасатын дағды.

Шетел тілдерін оқытудың қазіргі заманғы озық тәсілдері қатарында деңгейлеп оқытуды атауға болады. Осы тұрғыдан алғанда жоғарыда аталған

мақсатқа қол жеткізу үшін белгіленген міндеттерді де деңгейлеп игеруді қарастырғанымыз жөн.

Деңгейлеп – саралап оқыту құрылымында білімді игерудің үш деңгейі қарастырылады: ең төменгі деңгей (базалық), бағдарламалық, күрделенген деңгей. Мысалы, шығыс тілін 2-ші шет тілі ретінде оқытуда базалық деңгей мен бағдарламалық деңгейдің алғашқы сатылары қамтылса, 1-ші шет тілі ретінде оқытуда үш деңгей де қамтылады.

Тақырып бойынша деңгейлік тапсырма жүйесі дамыта оқыту жүйесін іске асырады.

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор Қараев Ж. саралап, деңгейлеп оқыту технологиясын мынадай 4 түрге бөліп қарастырған:

1) репродуктивтік деңгей – жалпыға бірдей стандартты білім негізінде тапсырма беріледі. Мұндай тапсырмалар студенттердің алдыңғы сабақтарда алған білімдеріне және олардың жеке тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты болады.

2) алгоритмдік деңгей – мұнда студент оқытушының түсіндіруімен қабылданған ақпаратты пайдалана отырып орындайды.

3) эвристикалық деңгей – студент өзі ізденіп, қосымша әдебиеттерді қолдана отырып жауап береді.

4) шығармашылық деңгей – студенттің жеке өзіндік шығармашылығын байқатады. Жаңа тақырыпты студенттер шығармашылық ізденіс үстінде өздігінен меңгереді. Деңгейлеп оқыту әр студенттің белсенділігін оятады.

Халықаралық қатынастар факультетіндегі мамандықтардың әрқайсысы бойынша 1-ші шет тілі ретінде оқытылатын шетел тілі әр курста әртүрлі атпен жүргізіледі. Мыс..., халықаралық қатынастар мамандығында 1-курста «шетел тілі», 2-ші және 3-ші курстың алғашқы жартысында «мамандану елінің шет тілі», 3-ші және 4-ші курстарда «мамандық бойынша мәтіндер аудару тәжірибесі» деп аталады. Бір пәннің әртүрлі атпен жүргізілуінің өзі, бірінен екіншісі өтуде студенттен тілдік білімнің белгілі бір сатысын игеруді, сол арқылы соңғы нәтижеде оның (студенттің) тілдің белгілі бір деңгейін меңгеріп шығуын қамтамасыз етуге негізделген.

Шетел тілін (біздің жағдайда араб тілі) оқытуда студенттің өз бетінше білім алуға ұмтылысын дұрыс жолға қоюдың негізі бұл тілді игерудің бастауыш деңгейінде қалануы тиіс. Ол үшін мақсаты мен міндеттері айқын межеленген деңгейлі оқулықтар мен екі тілді сөздіктердің маңызы айтпаса да түсінікті. Сапалы оқулықты ешнәрсе де алмастыра алмайтыны белгілі. «Мамандық бойынша мәтіндер аудару» курсы бойынша оқу материалдарын орыс тілді оқулықтар мен оқу құралдарынан, түпнұсқа мәтіндерді араб оқулықтары мен баспасөзінен таңдауға мүмкіндік бар. Оқытудың бұл сатысында ең қажет болып табылатын заманауи екі тілді сөздіктер. Арабша-қазақша, қазақша – арабша (үлкен сөздіктерді айтпағанда) шағын, кәсіби лексикаға арналған сөздіктердің болмауынан студенттер аударма жұмысында орыс тіліне жүгінуге дайын тұрады, бұл қазақ тілді студенттің өз тілінде білім алу құқығына нұқсан келтіретіні белгілі.

Араб тілін оқытудың бастауыш деңгейінің алғашқы сатысында Н.В.

Дубинина, Н.Б.Ковыршинаның «Уроки арабского языка» (письмо, чтение, основы грамматики) (Москва, 2004) оқулығын, ал екінші сатысында және орта деңгейінде Сауд Арабиясынан шыққан шет елдіктерге арналған 3(үш) деңгейлі «Аль-арабийя бәйнә йәдәйк» оқулығын пайдаланамыз. Бұл оқулықтардың әрқайсысының ұтымды жақтары бар. Алғашқы аталған оқулықтың электронды нұсқасы жоқ, біз ол оқулықты скайнерлеу арқылы студенттерге қол жетімді болуына, сол арқылы олардың өз бетінше ізденуіне жағдай жасауға тырыстық. Үш деңгейлі «Аль-арабийя бәйнә йәдәйк» оқулығының аудио және бейне мультимедиялық жаттығуларымен жасалған электронды нұсқасы бар. Бұл оқытушы мен студенттің жұмысына айтарлықтай көмегін тигізіп отыр десек те, бұл – қашан да түбегейлі шешілмей келе жатқан қазақ тіліндегі оқулық мәселесін күн тәртібінен түсірген жоқ. Себебі:

1) Араб әліпбиін және араб грамматикасының ең қарапайым мәселелерін қарастыруға арналған, тілі, баяндау стилі жеңіл «Уроки арабского языка» оқулығы барлық жетістіктері мен ұтымдылығына қарамастан халықаралық қатынастар мамандарына арналмаған, яғни тілді аз уақыт ішінде, белгілі бір сала бойынша үйрету және үйрену талаптарына толық жауап бере алмайды. Кәсіби лексиканы меңгеруді студент тіл үйренудің алғашқы сатысында-ақ бастаса, бұл оның ертеңгі күні маман ретіндегі білімі мен біліктілігінің жоғары болуын қамтамасыз ететін шындық.

2) Бұл оқулық орыс тілді аудиторияға арналғандықтан, қазақ аудиториясы үшін түсінуге қиындық келтіретін тұстары да кездеседі, басқаша айтқанда орыс тілді студент пен қазақ тілді студент оқулықпен қамтамасыз етілуі жағынан тең емес. Бұл қазақ тілді студенттердің өз бетінше ізденіп, білім алуындағы алғашқы кедергі ғана, ал кейін де кездесетін кедергілердің кейбірі жоғарыда айтылды.

Араб әліпбиін және алғашқы грамматикалық тақырыптарды (аль артиклі, есімдіктер, қабысу, т.б.) игерген соң Сауд Арабиясында шыққан 3 деңгейлі оқулықтың алғашқы деңгейі (1-курстың екінші семестрі және 2-курста) алғашқы пайдаланылады, бұл оқулықтың барлық деңгейі бойынша электронды нұсқасының болуы, мультимедиялық түрлі жаттығулары жұмысымыздың табысты болуына септігін тигізеді, соған қарамастан, араб тілін мамандыққа қатысты игеру қажеттілігін толық өтей алмайды.

Тіл үйренудің алғашқы кезеңінде негізінен тұрмыстық лексика игерілетін болғанымен, онымен бірге мамандыққа қатысты сөздердің де қамтылуын ескерген жөн. Мысалы: бастауыш деңгейдің 2-сатысында белгілі бір білім мен білік дағдыларын игерген студент өзі, университеті және факультеті мен мамандығы туралы шағын болса да хабарлама айта алуы қарастырылуы тиіс. Ол үшін әр сабақта жалпы тұрмыстық лексикамен қатар кәсіби лексика да қамтылып отырады. Мыс. дипломат, елші, (-лер) елші әйел, елшілік, мемлекет(тер), қатынас(тар), халықаралық, халықаралық қатынастар, дипломатиялық қатынастар, халықаралық ұйымдар, араб мемлекеттері т.б. сөздер мен тіркестерді оқытудың алғашқы кезеңінде-ақ игеруді мақсат етуге болады. Бұл тізім одан әрі сабақ сайын толығып отырады.

Егер студент СӨЖ оқу материалын кітапхана, компьютерлік класс, лингафонды кабинетте игереді десек, шығыс тілдерін оқуды жаңа әліпбиден бастаған студенттер үшін СӨЖ тапсырмалары лексикалық қор қалыптастыруға бағытталады. Бұл кезеңде біздің жағдайымызда грамматикалық мәселелерден гөрі лексикалық мәселе алдыңғы планға шығарылуы тиіс. Ол үшін әрбір жаңа әріп немесе жаңа тақырыпқа байланысты мәтінді оқып түсінуге, одан әрі жаңа сөздерді лексикалық қорға қосуға бағытталған тапсырмалар беріледі. Әліпби, буын, екпін, әріптерді қосып жазу т.б. бастапқы білім негіздерін меңгеруге белгілі бір уақыт қажет. Сол себепті СОӨЖ-ді алғашқы айларда толық практикалық сабақ ретінде өтуге мәжбүрміз. Алайда бұл оқытушыға да, студентке де қолайлы емес, өйткені СОӨЖ-ге үнемі қатысуға студент міндетті емес, ал міндеттеу оның құқығын бұзғандық болады. Қазіргі заманғы оқытушының міндеті – білімді алу жолдарын үйрету. Мысалы, араб тілінде сөздікпен жұмыс істеуді үйретпей тұрып, студенттен сөздікті пайдалануды талап ету - бос нәрсе, сондықтан араб тіліндегі сөз түбірі, сөзжасам туралы білім тілді оқытудың бастапқы деңгейінде қарастырылуы қажет.

Оқытудың бастапқы деңгейіндегі осы ерекшеліктерді қамтитын, халықаралық қатынастар мамандықтарына арналған шығыс тілі (біздің жағдайымызда араб тілі) оқулықтары мен екі тілді, үш тілді сөздіктердің ауадай қажет екендігін ескере отырып, мамандық аясында шығыс тілдеріне арналған оқулықтар мен оқу құралдарын жазатын оқытушылардың жылдық жүктемесіне жеңілдік жасалса (тым болмаса 100-120 сағат) дұрыс болар еді.

Біз араб тілін оқытудың бастапқы деңгейіне қатысты мәселелерді сөз еттік. Бұл кезеңде студенттің өз бетінше ізденуі біршама қиындықпен жүзеге асатындықтан, оқытушының үнемі бағыт беруі, шағын сөздіктерді ұсыну, үлкен сөздікті пайдалану дағдыларын қалыптастыру тәрізді мәселелер де оқыту үдерісінің табысты болуына негіз болады.

Тілді деңгейлеп оқыту да оқытушыдан үнемі жағдаятқа байланысты шығармашылықты, аудиторияға бейімделуді талап етеді. Шығыс тілдерін оның ішінде араб тілі деңгейлеп оқыту – оқу-әдістемелік кешенінің оқытудың деңгейіне сәйкес болуын, оны жүйелеп отыруды, студенттердің білімі мен дағдыларын тексеру жолдары мен тәсілдерін жетілдіру, лексикалық және грамматикалық біліктіліктің максимум және минимум деңгейлерін анықтауға арналған тест түрлерін жасау және жетілдіру сияқты міндеттер жүктейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. К.Бұзаубақова «Деңгейлеп, саралап оқыту технологиясы» «Қазақстан жоғары мектебі», 2005ж., №5
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. М., 2000.
3. З.Күзекова «Тілдерді (көптілді) оқыту теориясының жалпы мәселелері»

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, конференция материалдары, 2008ж.

4. Ж.А.Қараев, Ж.У.Кобдикова «Педагогикалық жүйені технологиялық тұрғыдан жаңартудың өзекті мәселелері. Оқыту-тәрбиелеу технологиясы» 2007ж., №4.
5. 1. А.Н.Щукин Обучение иностранным языкам М.2004г.